

OVIDIJAUS *TRISTIA*: POETO TREMTIES ISTORIJA

Eugenija Ulčinaite

Vilniaus universiteto

Klasikinės filologijos katedros profesorė

Ovidijui 8 m. po Kr. sukako 50 metų, jis buvo populiarius, mylimas, vertinamas. Meilės elegijų meistras, neseniai baigęs reikšmingą mitologinį epą *Metamorfozės*, galėjo mėgautis šlove. Ir tada, visiškai nelauktai, trenkė žaibas: imperatorius Augustas įsakė poetui tuojau pat išvykti iš Romos į Juodosios jūros pakrantėje esantį Tomų miestą (dabar Konstanca Rumunijoje). Tremties priežastys nebuvo nurodytos, teismo sprendimo taip pat nebuvo. Pats Ovidijus tas priežastis įvardijo kaip *carmen et error* (*Trist.* II, 207). *Carmen* suprantama tik kaip poema „Meilės menas“, o *error* Ovidijus aiškina įvairiai: „klaida“, „suklydimas“, „kvailumas“

(*stultitia*), „pamačiau kažką, ko matyt neturėjau“ (*Trist.* II, 103) ir kt. Mokslininkai taip pat pateikė daug spėliojimų ir aiškinimų, tačiau tikrosios priežastys taip ir liko neaiškios.

Tristijose atsiskleidžia sudėtingas adaptacijos ir asimiliacijos kelias, kurį nuėjo intelektualus romėnų poetas, ištremtas į barbarų gyvenamą kraštą, kur vyravo svetima kalba, svetimi papročiai, kur nebuvo įprasto Romoje kultūrinio socio, kur beveik kasdieną grėsė mirtis.

Ovidijus atsidūrė visiškai vienas svetimoje aplinkoje, ir tas skaudus vienatvės jausmas persmelkia *Tristijas*, suteikia joms dramatiškų intonacijų, nevilties gaidų.

OVIDIJUS LIŪDESIO ELEGIJOS

I knyga

3. [Paskutinė naktis Romoje]

- Vos tik anos nakties liūdniausias vaizdas iškyla,
 Tos paskutinės nakties, kol aš Mieste dar buvau.
 Vos tik prisimenu, kaip kas brangiausia turėjau palikti,
 Liejasi man iš akių ašaros net ir dabar.
 Švito nauja diena, kai Cezaris liepė išvykti,
 Prie tolimiausios ribos žemių Auzonijos plaukt.

Nei jėgų pasiruošti kelionei, nei laiko nebuvo,
 Delsiant daryti ką nors, suakmenėjo širdis.
 Ir nebespėjau ieškoti vergų, palydovų kelionė,
 10 Tinkamų rūbų surast ar pasirūpint lėšų.
 Pritrenktas aš buvau, lyg Jupiterio ištiktas žaibo,
 Kai nesupranta žmogus, gyvas ar miręs jisai.
 Bet kai skausmas galop išsklaidė debesis proto,
 Ir atgijo jausmai, buvę apmirę lig tol,
 15 Aš paskutinį kart su liūdnavais bičiuliais kalbuosi, –
 Iš daugybės draugų buvo dabar tiktai du, –
 Verkė žmona ir mane apglėbusi verkiantį laikė,
 Skruostais to nevertais ašarų sruvo lietus.
 Mūsų duktė tuomet tolimojoj Libijoje lankė,
 20 Mano nelaimės šitos dar nežinojo jinai.
 Kur tik pažvelgsi, aplink girdėjos verksmai ir dejonės,
 Tarsi šiuose namuose laidoję būtų ką nors.
 Moterys, vyrai, vaikai apraudojo manąją lemtį,
 Namo visi kampai ašarų buvo pilni.
 25 Jeigu didžiais pavyzdžiais menkuos reikaluos galim remtis, –
 Trojai žūvant, manau, vaizdas galėjo toks būt.
 Kai žmonių balsai ir šunų kaukimas nutilo
 Ir Mėnulis aukštai ragino žirgus savus, –
 Aš, pažvelgęs į jį, Kapitolijun nukreipiau žvilgsnį, –
 30 Veltui šliejos prie jo larai manųjų namų.
 „Jūs, dievybės, – tariau, – kurios kaimynystėj gyvenat,
 Jūsų šventyklų puikių aš nematysiu daugiau.
 Likit sveiki, dievai, Kvirino miesto globėjai,
 Nors privalau jus palikt, garbinsiu jus amžinai.
 35 Gal per vėlu sužeistam už skydo griebtis, bet visgi
 Mano tremčiai, dievai, būkit pakantūs, prašau.
 Dangiškam vyrui, sakykit, jog aš padariau baisią klaidą,
 Bet tegu šios klaidos jis nevadina kalte.
 Tai, ką žinote jūs, tesužino ir mano baudėjas,
 40 Jeigu dievas atleis, vargšas nebūsiu ir aš.“
 Šia malda aš kreipiausi į dievus, žmona dar daugiau meldė,
 Jos žodžius nuolatos pertraukinėjo rauda.
 Ji prie larų plaukais palaidais parpuolusi verkė,
 Židinio šaltus kraštus drebanti lietė burna.
 45 Daugel žodžių jinai kurtiems išsakė Penatams,
 Vyrui, jos apverktam, jie nepadėjo, deja.
 Skubanti greitai naktis mums delsti nedavė laiko,
 Ir šiaurinė žvaigždė jau ėmė leisti žemyn.
 Ką man daryti? Tėvynės brangios mane meilė sulaikė,
 50 Bet išvykti skirta artinos jau valanda.
 „Ak, kodėl taip skubi?“ – sakiau tam, kas ragino nuolat,

„Tik pagalvoki, iš kur vykstam ir kur turim vykt“.
 O, kiek kartų tariausi žinąs tą tikrąjį laiką,
 Kai turėsiu keliaut man įsakytu keliu.
 55 Tris kartus per slenkstį žengiau ir triskart grįžau vėl,
 Kojos ėjo lėtai, klaūsė jos balso širdies.
 „Likit sveiki!“, sakiau ir vėl apsisukęs kalbėjau,
 Ir susiruošęs išeit, vėl saviškius bučiavau.
 Vis tuos pačius liepimus kartočiau po keletą kartų.
 60 Leidau savo akims džiaugtis mieliais man veidais.
 Ko man skubėti?, sakiau, juk Skitijon teks man keliauti,
 Romą palikti reikės, taigi, ar verta skubėt?
 Amžiams žmonos netenku, nors ji dar gyva ir aš gyvas,
 Amžiams palieku namus, mielus gyventojus jų.
 65 Aš prarandu draugus, kuriuos tarsi brolius mylėjau,
 Taip kaip Tesėją, taip mus jungė draugystė tvirta.
 Kol dar galiu, jus apglėbiu, daugiau galbūt negalėsiu,
 Pasinaudot dar galiu likusia man valanda.
 Bet nebegalima delst, tad nutraukiu aš kalbą, nebaigęs,
 70 Artimus žmones dar kart sau prie krūtinės glaudžiu.
 Kol mes kalbam ir verkiame, danguj aukštajam sužimba
 Mano lemtinga žvaigždė: teka Aušrinė rytuos.
 Rodos, aš plyštu perpus ir dalį savęs čia palieku,
 Mano kūno narius lyg sukapoja kažkas.
 75 [Metijus, nubaustas už išdavystę, turbūt taip kentėjo,
 Jį suplėšė žirgai priešingom bėgę kryptim.]
 Mano namiškių šauksmai ir dejonės tuomet pasigirsta,
 Gražo nuliūdę rankas, daužo jomis krūtines.
 Štai ir žmona išeinančio vyro pečius apkabinus,
 80 Kalba liūdnei, o kartu ašarom laisto žodžius:
 „Ak, negali tavęs man atimt, kartu mes išeisim!
 Savo valia tremtinė tremtinio būsiu žmona.
 Man tas kelias taip pat ir žemė skirta tolimiausia,
 Aš nebūsiu sunki tolstančio laivo našta.
 85 Cezario pyktis tave iš tėvynės privertė bėgti,
 Meilė verčia mane sekti: ji Cezaris bus.“
 Taip kalbėjo žmona, kartojo tai jau ne kartą,
 Manė, jog šitaip padės, tiesė bejėges rankas.
 Tad išėjau, bet atrodė, kad laidoti nešamas būčiau,
 90 Visas apšepęs buvau, krito ant veido plaukai.
 Man pasakė vėliau, jog iš skausmo, protui užtemus,
 Lyg be gyvybės visai, griuvo ant žemės žmona.
 Kai atsigavo galop ir į sąnarius grįžo gyvybė,
 Kai nusipurtė jina dulkes nuo savo plaukų,
 95 Ėmė raudoti, apverkti save, Penatus apleistuosius,
 Išplėštą vyrą vardu šaukė be perstojo vėl.

Ir ne mažiau raudėjo, lyg būtų pamačiusi kūnus
Mano arba dukters, metamus laužo liepsnon.
Troško numirti tuomet, norėjo palengvinti skausmą,
100 Bet tiktai dėl manęs to neišdrįso daryt.
Tad lai gyvena, tegu, jei taip man lėmė likimas,
Esančiam čia, toli, padeda kęsti vargus.

IV knyga

10. [Autobiografija]

Aš kitados buvau apdainuotojas meilės žaismingos,
Aini, kuris skaitai mano eiles, tai žinok.
Mano tėvynė – Sulmonas, šaltais vandenim pagarsėjęs,
Už devynių dešimčių mylių nuo Romos jisai.
5 Čia pasaulį išvydau tada (žinok šitą laiką),
Kai ištiko mirtis konsulus du kovoje.
Čia iš protėvių aš paveldėjau senąją luomą
Ir ne Fortūnos dėka raitelio vardą gavau.
Aš ne pirmas šeimoj, turėjau brolių vyresnį,
10 Dvylika mėnesių jis gimė pirmiau už mane.
Mums abiems ta pati Aušrinė gimstant spindėjo,
Dieną tą pačią abiems dėdavo du pyragus.
Tai pirmoji diena iš penkių, pašvęstųjų Minervai,
Ženklinoj ją paprastai kraujas, pralietas kovoje.
15 Tėvo rūpesčiu mes anksti pradėjome mokslus,
Garsūs žinovai menų Romoje auklėjo mus.
Brolių nuo pat mažens viliojo retorikos menas,
Buvo gimęs jisai forumo žodžių karams.
Na o aš dangaus dievybėms norėjau tarnauti,
20 Traukė mane paslapčiom Mūza prie savo darbų.
Tėvas sakė nekart: „Beprasmiškai laiką eikvoji.
Ar Meonidas, sakyk, turtų paliko kokių?“
Veikė šie žodžiai mane ir galop, Helikoną palikęs,
Nors ir labai nenorom, prozą ėmiausi rašyt.
25 Žodžiai savaime tačiau į metrinę gulė eilutę,
Ką tik bandžiau parašyt, virsdavo tuoj eilėmis.
Taip neskubiu žingsniu mūsų metai vis ėjo ir ėjo,
Kol togas laisvesnes buvo mums leista nešiot.
Purpuro juosta plati nuo pečių ligi žemės mus puošė,
30 Bet tie patys menai vis dar viliojo abu.
Dvidešimtus metus mano brolis eidamas mirė,
Ir tuomet aš dalies savo paties netekau.
Būdamas jaunas gavau ir pirmąsias garbias pareigybes:
Viena tapau iš trijų vyrų bausmėms prižiūrėt.

35 Kuri ja laukė, tačiau platesnės nepanorau aš juostos,
 Ši atsakinga našta buvo ne mano jėgoms.
 Trūko man ištvermės ir širdis nemėgo šio darbo,
 Pareigos aukštos, valdžia niekad netraukė manęs.
 Seserys Aonidės man siūlė laisvalaikio darbą,
 40 Laisvas laikas – tatau buvo, ko troškau visad.
 Tuomet aš pažinau daug poetų, jais baisiai žavėjau,
 Man kiekvienas iš jų rodė lyg dievas koksai.
 Makras buvo vyresnis, jis man „Paukščius“ savo skaitė,
 Sakė žolelėm kokiom gydyt gyvačių nuodus.
 45 Mėgo Propercijus man apie meilės ugnį skaityti,
 Jungė mus tuo metu ryšiai draugystės tvirti.
 Pontikas rašė eiles hegzametrais, Basas gi jambais,
 Mano geriausias draugais buvo tuomet jie abu.
 Ir Horacijaus eilės taip pat ausis mano glostė,
 50 Jis auzonų lyra mokytas kūrė eiles.
 Teko Vergilijū tik pamatyti, o Parka godžioji
 Nedavė laiko, deja, tapti Tibulo draugu.
 Sekė jis, Galai, tave, o Propercijus sekė Tibulą,
 Aš ketvirtas buvau šitoj eilėj po visų.
 55 Aš vyresniuosius gerbiau, o manim jaunesnieji žavėjos,
 Mūza manoji visiems žinoma tapo staiga.
 Kai jaunystės eiles viešai skaičiau pirmą sykį,
 Dar tik tai du kartus barzdą nuskutęs buvau.
 Talentą įkvėpė man visam Mieste apdainuota
 60 Moteris: jai eilėse vardą Korinos daviau.
 Daug išties parašiau, tačiau, kas atrodė ydinga,
 Viską į ugnį mečiau, kad ištaisytų jinai.
 O prieš išvykdamas deginau tai, kas galėjo patikti,
 Taip norėjau prakeikt pomėgį kurti eiles.
 65 Mano širdis nemokėjo strėlių Kupidono išvengti,
 Net ir menka priežastis jaudulį keldavo jai.
 Nuo kibirkštėlės mažos tuoju užsidegti galėjau,
 Bet nekilo dėl to Romoj jokių apkalbų.
 Dar beveik vaikas gavau niekingą netinkamą žmoną,
 70 Ir todėl ši pirma santuoka buvo trumpa.
 Tai, kuri pakeitė ją, negalėjau nieko prikišti,
 Bet vedybos su ja truko taip pat neilgai.
 Laimei, trečioji kartu su manim senatvės sulaukė,
 Nors ir tapo jinai tremtinio vyro žmona.
 75 Mano dukra anksti man du anūkus dovanojo
 (Jie nuo skirtingų tėvų), šitaip tapau seneliu.
 Mano tėvas jau savo gyvenimo užbaigė laiką,
 Prie devynių jisai dar lustrų pridėjo tiek pat.
 Taip verkiau, kaip ir jis būtų verkęs, manęs nebetekęs,

80 O netrukus kapan motinos kūną guldžiau.
 Jie laimingi abu, laiku gyvenimą baigę,
 Ir kad mano bausmės jie nesulaukė dienos.
 Aš laimingas taip pat, kad gyviems nesuteikiau skausmo,
 Kad dėl nelaimių manų jie neturėjo kentėt.
 85 Bet jei tiems, kurie mirė, ne vien tik vardai pasilieka,
 Jei šešėliai vėlių laužo išvengia liepsnos,
 Jei kokie nors gandai pasieks jus, gimdytojų vėlės,
 Ir jeigu Stikso teisme sprendžiama mano byla,
 Būkit, maldauju, tikri (negaliu juk aš jūsų apgauti!):
 90 Mano tremties priežastis buvo klaida, ne kaltė.
 Jau apie mirusius žodžių pakaks: grįžtu aš prie jūsų,
 Norinčių apie mane, kaip gyvenau, sužinot.
 Mano geriausius metus išstūmė atėjus senatvė
 Ir juoduose plaukuose gijų primaišė baltų.
 95 Dešimt kartų, nuo tol, kai gimiau, alyvų vainiką –
 Pergalės ženklą kovoj – raitelis gavo eiklus,
 Kai į Tomus, prie jūros Euksino kairiojo kranto,
 Princepso pyktis mane privertė staigiai išvykt.
 Priežastis mano vargų visi pakankamai žino,
 100 Aiškinti dar kartą jų čia aš, manau, neturiu.
 Ką man sakyti apie draugų ir tarnų išdavystes?
 Daug sunkesnių nei tremtis teko skriaudų man patirt.
 Bet manoji dvasia šių nelaimių griūtį atlaikė,
 Jai pakako jėgų, jos neapleido narsa.
 105 Savo gyvenimą ir laisvalaikio darbus pamiršęs,
 Aš bejėge ranka ginklą turėjau paimt.
 Kiek aš patyriau vargų, keliaudamas žemėj ir jūroj,
 Tiek niekada danguje nepamatysi žvaigždžių.
 Ir po klajonių ilgų atvykau į šį tolimą kraštą,
 110 Kur sarmatai šalia getų gyvena nuožmių.
 Čia, nors supa mane kasdieną skambantys ginklai,
 Liūdną likimą bandau lengvinti savo eilėm.
 Nors čia nėra žmogaus, kuriam šias eiles paskaityčiau,
 Bet jos padeda man trumpint ir dieną praleist.
 115 Tai, kad dar gyvenu ir galiu vargus šiuos pakelti,
 Kad neįgriso dar man dienos neramios svetur,
 Mūza, dėkoju aš tau: tai tu teiki man paguodą,
 Tu ramybę neši, sielos išgydai žaizdas.
 Tu palydovė mana ir vedlė, atitrauki nuo Istro
 120 Ir Helikono kalne leidi tarp mūzų buvot.
 Tu man davei dar gyvam (kas reta!) vardą garbingą,
 Jį paprastai po mirties kalbos suteikia žmonių.
 Ir pavydas, kuris dabarties sumenkina darbus,
 Savo aštriais dantimis nelietė mano eilių.

- 125 Mat, nors mūsų laikai garsių išaugino poetų,
 Mano talento jie nesugebėjo nustelbt.
 Daugelį jų aš kėliau aukščiau už save, bet vis viena
 Laikomas aš jiems lygiu, skaitomas žemėj visojo.
 Ir jei pasako kiek nors tiesos pranašystės poetų,
 130 Aš nenumirsiu visai, nors ir gulėsiu kape.
 Ar palankumas žmonių, ar eilės man atnešė šlovę,
 Aš, skaitytojau, tau noriu pirmiausia dėkoti.

KOMENTARAI

I knyga

3 elegija

19 *Mūsų dukra tuomet tolimojų Libijoj lankės* – Ovidijus turėjo dukrą iš antrosios santuokos. Tuo metu ji jau buvo ištekėjusi už Publijaus Sucilijaus, būsimą kvestorį, į kurį Ovidijus kreipėsi paramos „Laiškuose iš Ponto“ (*Epist. ex Pont* IV, 8).

28 *Ir Mėnulis aukštai ragino žirgus savus* – Mėnulis (lot. *Luna*, gr. *Selenė*) buvo laikoma Helio dukra. Ji vežama per dangų baltų žirgų arba jaučių, kurių ragai simbolizavo mėnulio pjautuvą.

29–30 *Kapitolijun nukreipiau žvilgsnį, – // Veltui šliejos prie jo larai manųjų namų* – *Kapitolijus* – viena iš didžiausių Romos kalvų, kur stovėjo Jupiterio, Junonos ir Minervos šventyklos. Šalia buvo Ovidijaus namai. *Larai* – namų židinio dievai.

33 *Kvirino miesto globėjai – Kvirinas* – Romos miesto įkūrėjo Romulo epitetas. Tai sabinų kalbos žodis, reiškiantis „ieties nešėjas“. *Populus Quirini* atitiko *populus Romanus* reikšmę.

37 *Dangiškam vyrui* – Augustui.

45 *Penatai* (lot. *penates*) – namų dievai, šeimos židinio globėjai.

66 *Taip kaip Tesėją, taip mus jungė draugystė tvirta* – aliuzija į Tesėjo ir Peiritojo draugystę.

75–76 *Metijus, nubaustas už išdavystę, turbūt taip kentėjo...* – *Mettius Fufetius* – paskutinis legendinis Albos Longos valdovas. Romos kare su veiais kovojo romėnų pusėje, tačiau juos išdavė. Buvo nubaustas mirtimi: prištas prie dviejų žirgų, kurie, genami į priešingas puses, jį sudraskė.

IV knyga

10 elegija

1 ...*apdainuotojas meilės žaismingos (tenerorum lusor amorum)* – tuos žodžius Ovidijus siūlė įrašyti savo epitafijoje. Žr. *Trist.* III, 3, 73.

3 *Sulmonas (Sulmo)* – miestas sabinų krašte, apie 130 km nuo Romos, kur gimė Ovidijus.

6 *Kai ištiko mirtis konsulus du kovoje* – 43 m. konsulai Aulas Hircijus ir Gajus Vibijus Pansa žuvo nuo žaizdų mūšyje su Marku Antonijumi.

7 ...*iš protėvių paveldėjau savąjį luomą* – Ovidijaus tėvai ir protėviai priklausė raitelių luomui. Paveldėta teisė Romoje buvo laikoma garbingesne už naujai suteiktą.

11 *Mums abiems ta pati Aušrinė gimstant spindėjo* – abu gimė kovo 20 dieną.

12 ...*dėdavo du pyragus* – pyragas, aliejus, vynas buvo aukojami gimimo dieną globojančiam dievui *genijui (genius natalis)*.

13 *Tai pirmoji diena iš penkių, pašvęstųjų Minervai* – kovo 19–23 d. buvo švenčiamos Minervai skirtos šventės, vadinamos *Kvinkvatrijos (Quinquatria)*, kurių metu vykdavo ir gladiatorių žaidynės.

28 Sulaukus 16 ar 17 metų vaikišką togą, togą pretekstą (*toga praetexta*), papuoštą raudonais apvadais, pakeisdavo balta vyriška toga.

29 *Purpuro juosta plati...* – plačią purpuro juostą (*clavus latus*), permestą per petį, paprastai nešiojo senatoriai arba tie, kurie ketino jais tapti. Raitelių luomo atstovai nešiojo siaurą juostą (*clavus angustus*).

34 *Vienu tapau iš trijų...* – tapo vienu iš triumvirų, sprendžiančių kriminalines bylas.

39 *Seserys Aonidės* – mūzos, gyvenusios Helikono kalne.

43 *Makras (Aemilius Macer, 16 m. pr. Kr.)* – didaktinių poemų *Ornithogonia* („Paukščių kilmė“) ir *Theriaca* („Priešnuodžiai“) autorius. Pirmoje poemoje pasakoja apie žmonių virtimą paukščiais ir būrimą iš paukščių, antroje aiškino, kaip gydytis nuo nuodingų gyvačių ar vabzdžių įkandimo.

47 *Pontikas (Ponticus), Basas (Bassus)* – I a. pr. Kr. poetai, minimi Propercijaus „Elegijose“ (I 4, 7, 9).

51–53 *Vergilijus (Publius Vergilius Maro)* ir *Tibulas (Albius Tibullus)* mirė 19 m. pr.

Kr., *Propercijus* (*Sextus Aurelius Propertius*) 15 m. pr. Kr., o *Galas* (*Gaius Cornelius Gallus*, 69–26 m. pr. Kr.), oratorius, eleginės poezijos kūrėjas, Vergilijaus draugas, buvo už juos visus vyresnis.

57 *Kai jaunystės eiles viešai skaičiau pirmą sykį* – viešuosius skaitymus (*recitatio*) Romoje pradėjo rengti Azinijus Polionas (76 m. pr. Kr. – 5 m. po Kr.). Šiuose renginiuose autoriai skaitė susirinkusiems parašytą, bet dar nepublikuotą savo kūrinį. Ovidijus čia turi galvoje savo pirmąją meilės elegijų rinkinį *Amores*, kuris jį išgarsino.

63 *Prieš išvykdamas deginau tai, kas galėjo patikti* – čia turimos galvoje „Metamorfozės“, kurias Ovidijus norėjo sudeginti, bet draugai išgelbėjo. Žr. *Trist.* I, 7, 13–16.

78 *Prie devynių jisai dar lustrų pridėjo tiek pat* – devyniskart po 5 lustrus yra 45 ir, pridėję dar tiek pat, sužinome, kad Ovidijaus tėvui buvo 90 metų. Žr. *Trist.* III, 8, 33 komentarą.

95 Ovidijus skaičiuoja metus pagal olimpinių žaidynių chronologiją. Graikijoje jos vykdavo kas ketverius metus, tačiau romėnai, kuriems įprastesnis buvo skaičiavimas lustrais, t. y. penkmečiais, ir olimpinės žaidynės skaičiavo tokiais tarpais. Taigi Ovidijui buvo 50 metų, kai jis buvo išsiųstas į Tomus.

Versta iš: Ovidijus P. Naso, *Tristia*. Herausgegeben, übersetzt und erklärt von Georg Luck. Bd. I. Text und Übersetzung. Heidelberg: Carl Winter. Universitätsverlag, 1967.

Vertė Eugenija Ulčinaitė

Gauta 2014-06-12

Priimta publikuoti 2014-06-18

Autorės adresas:

Vilniaus universiteto

Klasikinės filologijos katedra

Universiteto g. 5, LT-01513 Vilnius

El. paštas: eugenija.ulcinaite@ff.vu.lt